

Doorbreek de even taaie als bedrieglijke mythe van de *Boer als Nobeles Wilde*

Bijna nergens is de ruimtelijke, ecologische én economische scheefgroei van de BV Nederland zo pregnant aanwezig als op het agrarische front. Resultaat van een meer dan een halve eeuw werkzame - vaak letterlijk! - toxische mix van steeds weer tot overproductie leidende Europese subsidies, harde tariefmuren voor de wereld buiten de EU in combinatie met een dogmatisch rigoureuze doorgevoerde interne markt binnen de EU, een mix die in een land als Nederland lange tijd bovendien ideologisch met succes gelegitimeerd werd met een misselijk makend confessioneel corporatistisch sausje.

Scheefgroei - Ecologisch, met fatale milieuhygiënische, bodemkundige en hydrologische gevolgen. Economisch: de agrarische sector, inclusief alle ermee verbonden bedrijvigheid beslaat niet meer dan 4 à 5 % van het Nederlandse BNP, maar wordt tegelijk een steeds zwaarder blok aan het nationale welzijns- en welvaartsbeen. Ruimtelijk, lest best - het meeste relevante punt voor een website als deze - www.dubbelkrimp.nl.

Op dat laatste - planologische - front wordt het de hoogste tijd voor een proactieve planologie na een decennialang achter de feiten aanlopen! Maar zo'n proactieve planologie heeft alleen kans van slagen als met succes tegenwicht geboden kan worden tegen de dogma's van de interne markt van de EU. Waar op ons continent zitten dan onze bondgenoten?

In de felle discussie over het in de toekomst te volgen stikstofbeleid die afgelopen juni - 2022 - zijn voorlopige hoogtepunt sprong vooral één artikel in het oog. De meeste bijdragen aan die discussie waren onder te verdelen tussen twee polen – één vóór de door de regering bepleite maatregelen om de stikstofbeerslag te doen verminderen en één vóór de daar tegen in verzet gekomen boeren. Maar in het verhaal van de socioloog Willem Schinkel die maand werd gepleit voor én voor stopzetting van de plundering van de natuur door de mens én tegelijk voor solidariteit met de boeren door deze een eerlijk perspectief te bieden op een 'regeneratieve landbouw' [1]. Dat is een behartigenswaardige hartenkreet, maar voor de beantwoording van de vraag hoe de keuze daarvoor gestalte zou moeten krijgen tasten we in het duister- ook Schinkels artikel biedt in opzicht helaas bitter weinig soelaas. Zijn pleidooi om de belangen van de smallholders – de kleine en zelf voorzienende boeren - zwaarder te laten wegen dan die van de shareholders - de grote commerciële partijen in de kapitalistische agrarische sector - oogt

op het eerste gezicht heel sympathiek, maar lijkt zonder nadere inhoudelijke analyse toch vooral neer te komen op een volstrekt ahistorische verheerlijking van de voorindustriële, voornamelijk zelfvoorzienende peasant als Nobeles Wilde. Maar de Nederlandse boer is al eeuwenlang in grote meerderheid geen peasant meer maar een onverbeterlijke farmer die produceert voor een steeds groter wordende wereldmarkt - dat begon al vanaf de lange 16^e eeuw, ook buiten 'Holland' - ook op de arme verder landinwaarts gelegen zandgronden [2]. Farmers overigens die vroeger en nu in meer of mindere mate genaaid werden en worden door kleine en grotere commerciële partijen. Farmers die heden ten dage in grote meerderheid compleet gedegradeerd zijn tot agri-industriële onderaannemers aan de leiband van machtige marktpartijen, zoals ook Schinkel terecht opmerkt. Maar het probleem bij dit alles is nu juist dat de hedendaagse Nederlandse boer écht in zijn - inmiddels diep aanbeden - ondernemerschap is gaan geloven en het tot overmaat van ramp juist uitbundig idealiseert. En dat doet hij steeds heftiger - en wanhopiger! - naarmate zijn afhankelijkheid van Rabobank, veevoedergigant en mondiaal opererend zadenconglomeraat groeit. In deze rol als 'zelfstandig' agrarisch ondernemer hangt de boer tegelijk maar al te graag de Nobele Wilde uit, hoe grotesk die rol vaak ook is. Een rol die het op de politieke Bühne - en niet alleen in het landelijk gebied - inmiddels heel wat open doekjes lijkt te krijgen, ook in groeiende mate onder burger-buitenstaanders....

De vraag die hier dan vóór alles gesteld zou moeten worden, hoe een werkelijk effectieve tegenmacht tegen de agro-kapitalistische overmacht opgebouwd kan worden. En op die vraag hoort men vooralsnog slechts een oorverdovend zwijgen, niet alleen bij de Schinkels onder ons overigens, maar bij heel links en groen Nederland en Europa. Om een adequate strategie tegen deze overmacht te kunnen ontwikkelen moeten we de hier volgende stappen in onze analyse doorlopen - stappen die we daarom ook nemen in het vervolg van dit artikel.

+Allereerst is een bredere diagnose van de staat van de Nederlandse natuur onontbeerlijk, de stikstof-agenda ver voorbij - met name klimaatadaptatie en -mitigatie verdienen daarbij veel meer aandacht dan nu het geval is. Daarbij lijkt het gelukkig de adaptatie inmiddels groeiende aandacht te krijgen, maar nog lang niet genoeg. Ook in onze sterk stikstofoverbelaste - van oorsprong o zo 'arme' - zandgronden is zo langzamerhand extra geboden - hier moet men durven stikstofbestrijding in één moeite door hand in hand te laten gaan met een ten behoeve van klimaatadaptatie en -mitigatie onontbeerlijke radicale versponzing van het landschap op strategische locaties teneinde de dreigende Grote Droogte hier in de toekomst met succes te kunnen afwenden?

+Vervolgens kunnen we niet zonder een inzichtelijke analyse van het maatschappelijke en politieke krachtenveld, nationaal en internationaal. Inclusief een in dit verband noodgedwongen flitsrondgang langs agro-industriële en boeren in allerlei soorten en maten. Én met vooral aandacht voor het opmerkelijk genoeg totaal ontbreken in de hele discussie van de optie voor het - althans in Nederland nog niet bestaande - model van het democratisch gelegitimeerde en controleerbare openbare agrarische natuurinclusieve nutsbedrijf als mogelijk alternatief voor dan wel aanvulling op vooralsnog moeizaam van de grond komende meer of minder groene coöperaties.

+Op basis van voorgaande twee punten richten we onze aandacht tenslotte op een strategie voor een pro-actieve op regeneratieve landbouw gerichte planologie. Welke strategische vragen moeten daarbij centraal staan?

=De diagnose van de kwaal, de stikstof-agenda ver voorbij

Voor onze eerste analytische stap werd inmiddels her en der het nodige huiswerk verricht. Een van de basis-kerndocumenten is hier het in ons vorige [winter]kwartaaljournaalnummer [2021/2022] door ons aangehaalde, ook voor leken redelijk makkelijk leesbare onderzoeks-essay ***Op waterbasis - Grenzen aan de maakbaarheid van ons water- en bodemsysteem*** van het kenniscentrum voor water en bodem Deltares, de landschapsarchitecten van Bosch en Slabbers en het ingenieursbureau Sweco [3]. Hierin wordt in ons eerdere artikel aandacht besteed aan de geschiktheid van water en bodem voor woningbouwlocaties in Nederland, te vinden op desbetreffende kaart geschiktheid woningbouw [4]. Voor het onderwerp dat we in dit artikel behandelen zijn vooral de kaarten geschiktheid grondgebonden landbouw en natuur relevant relevant [5]. Een en ander wordt daarbij ook uitgewerkt in toekomstscenario's per bodem/ landschapstype tot het jaar 2100 met een tussentijds meetpunt rond 2050 [6]. De hierin behandelde thematiek is vooral van belang voor de vraag wat op agrarisch gebied te doen en vooral wat te laten bij de dubbele opgave hoe ons én aan te passen aan de klimaatverandering én tegelijk deze verandering op zijn minst af te remmen bovenop de biodiversiteitsopgave die we ons in het stikstofdossier stellen. Hoe pakt een en ander dan uit voor de vier hoofdbodem-/landschapstypen, te weten: veenweidepolder, droogmakerij, rivierengebied en dekzandgebied? In de veenweidepolders, vooral te vinden in het westen en uiterste noorden van het land, moet dan alles gericht zijn met het oog op met het tegengaan van de uitstoot van broeikasgassen de op het behoud van de uiterst effectieve carbonsink-functie van de veenpakketten hier [7]. Verdere ontwatering zoals dat gebeurt bij nog steeds helaas doorgaans gangbare intensieve melkveehouderij is dan uit den boze. Beduidend minder diepe drooglegging en is dan wel het minste, dat dan wel in combinatie met extensivering [minder vee per hectare] om verdere funeste methaanuitstoot tegen te gaan. Voor de droogmakerijen, vooral te vinden in het westen des lands, speelt het gevaar van verzilting een rol: voor de diepst drooggemaakte polders zit er dan op termijn niets ander op de zaak onder water te zetten om zo tegendruk te kunnen geven tegen de sterke zoute kweldruk. Ook voor het rivierengebied - in het midden, zuiden en oosten des lands – bestaat er bovenop de stikstofopgave ook een vrij forse wateropgave om op de langere termijn klimaatdoelen te kunnen halen - zowel op mitigatievlak - ter regeneratie van het veen op klei in de komgronden - als op het gebied van de adaptatie is hier op middellange en lange termijn waarschijnlijk nog beduidend meer ruimte voor de rivier geboden in de vorm van meer interactie tussen binnen- en buitendijks, met alle gevolgen van dien voor het karakter van de landbouw in de toekomst hier. Nieuwe landbouwwegen moeten dan worden ingeslagen, niet alleen op kleine schaal maar ook ruimer bemeten. In de dekzandgebieden in centraal, zuidelijk en oostelijk Nederland tenslotte speelt de droogteproblematiek een steeds pregnantere rol. Regeneratie van de op teveel plekken teloorgegane sponswerking van het landschap verdient zowel in het rivierengebied en de dekzandgebieden een hoge plaats op de toekomstagenda. Wij waren en zijn betrokken bij visievorming en bijbehorende ontwerpideeën in deze richting, onder meer in het gebied van de Beerse Maas en in het stroomgebied van IJssel en Overijsselse Vecht [8].

De inzet van de huidige regeringspartijen is om in te zetten op 50% stikstofreductie. Dat zou neerkomen op een gemiddelde afname van 30% van de veestapel, alle pluimvee, melkvee en varkens meegerekend. Als we de hierboven geschetste nodige extra klimaatregelen - zowel -mitigatie als -adaptatie - ook willen meenemen komen we waarschijnlijk op een beduidend hoger veestapelreductiepercentage. Iets rond de 50%, zoals D66 en Groenlinks in hun verkiezingsprogramma's voor de Tweede Kamer in 2021 opnamen, of zelfs 75% zoals de Partij voor de Dieren voorstelt? Wie zal het zeggen, maar als we het pad van de transitie inslaan, moeten we het ook gelijk goed en grondig doen. Daarbij moeten we nu al ook durven voor te sorteren op ingrepen voor de langere termijn, richting het jaar 2100. Dat is te meer nodig omdat de agrarische transitie zoals we hiervoor al zagen gepaard moet gaan met waterstaatkundige transitie, waarbij het niet alleen gaat om kleine ingrepen als stuwtjes of een slootje meer of vooral minder, maar op ook op ingrepen op veel en veel grotere, nationale, ja hier en daar zelfs landgrensoverschrijdende schaal. Beslissingen bijvoorbeeld over de waterverdeling tussen Rijn, IJssel en Maas bijvoorbeeld. Ja, en dan komt de centrale regierol van Rijkswaterstaat onvermijdelijk in beeld, en daarmee komen we in het thematische vaarwater van de volgende paragraaf over het maatschappelijke en politieke krachtenveld.

=Het maatschappelijke en politieke krachtenveld, nationaal, binnen én buiten Europa

Perspectief bieden – zo heet de sleutelopgave die door beide kampen in de 'stikstofcrisis' - de regering en de protesterende boeren - als vroom voornemen op bijbehorend zalvende toon met de mond beleden wordt. Een regering die nog steeds niet met een perspectief, visie of plan voor of op de agrarische sector gekomen is en de protesterende boeren die zo lang dat perspectief uitblijft voor het leeuwendeel de kont tegen de krib blijven gooien en intussen 'gewoon' met hun milieuvervuilende praktijken kunnen doorgaan. Tegelijkertijd leeft er in de maatschappij inmiddels een baaierd aan waardevolle ideeën voor de vereiste stikstof- en klimaat-transitie. Ideeën die echter onmiddellijk aan relevantie en slagkracht inboeten als zij conform de economische neoliberale papegaaienboekjes door de mal van het verdienmodel van de particuliere agrarische ondernemer gedrukt moeten worden. Op dat moment is de vereiste solidariteit plotseling als sneeuw voor de zon verdwenen, wordt ieder boerenerf op zichzelf terug geworpen, alle o zo hartverwarmend klinkende geluiden uit corporatistisch-christelijke politieke kring ten spijt. Dan staat Wopke Hoekstra op een CDA-toogdag in Nijkerk open en bloot te kijk als de drager van nieuwe kleren van de keizer uit Andersens sprookje [9]. Confessioneel rechts is overigens niet de enige politieke stroming die zich voegt in het koor dat de lofzang zingt over de boer als particuliere agrarische ondernemer, al dan niet deels in coöperatief verband. Ook links - van D66 via Groenlinks tot en met de Partij voor de Dieren en het BIJ1 van Willem Schinkel - komt wat dat betreft niet bijster veel verder. Even veelzeggend als verhullend in dit verband is het op zich zelf heel behartigenswaardige manifest van het Groenboerenplan met zijn tien aanbevelingen [10]. Het zijn aanbevelingen, maar ook niet meer dan dat. Van enige verder doordachte politieke en economische strategie is geen sprake, er wordt veel nuttigs en bahartigenswaardigs gezegd over ondersteuning van individuele boeren, korte ketens, regeneratief agrarisch onderwijs en het terugdringen van de ecologische voetafdruk van de

Nederlandse landbouw en wat dies meer zij, maar op zijn minst de volgende **twee kardinale strategische vragen** worden systematisch omzeild, te weten:

1>Moet de particuliere agrarische ondernemer - al dan niet in gedeeltelijk coöperatief verband - wel als hoeksteen genomen worden van de beoogde duurzame landbouwtransitie - zoals in alle plannen tot nu toe stilzwijgend gebeurt? Is dat wel genoeg? Of moet er niet juist een proactieve, initiërende en waar nodig leidende rol ingeruimd worden voor openbaar democratisch goed controleerbare en als zodanig democratisch gelegitimeerde bestuur op de diverse relevante schaalniveau's – bijvoorbeeld onder meer in de vorm van openbare agrarische nutsbedrijven die de diverse natuurinclusieve particuliere bedrijven kunnen ondersteunen of als hoofdaannemer kunnen optreden? Dit om te voorkomen dat de sector direct dan wel indirect in de greep komt van grote kapitaalkrachtige commerciële partijen – het droeve lot dat de coöperatieve beweging in het verleden heeft getroffen. Moet in combinatie hiermee en versterking hiervan ook niet een prominentere rol ingeruimd worden voor het democratisch gelegitimeerde openbaar bestuur met name op waterstaatsgebied op alle relevante schaalniveaus, van Rijkswaterstaat [hoe democratiseren we deze machtige 'staat in de staat'?] via provinciaal, regionaal tot lokaal schaalniveau? En moeten in dit verband dan ook niet tegelijk waterschappen, staatsbosbeheer en voor een de landbouwtransitie onontbeerlijke her op te richten dienst landelijk gebied als uitvoeringsinstanties opgenomen worden? En vergt een en ander tenslotte een geografische herindeling van het middenbestuur naar stroomgebieden of andere waterstaatkundig relevante eenheden? Wat dan in dit verband bijvoorbeeld te denken voor het oosten van Nederland voor een Departement van de IJssel ter vervanging van delen van de provincies Overijssel en Gelderland?

Maar hoe dan ook, hoe systematisch en verantwoord de landbouwtransitie ook aangepakt wordt, iedereen kan op zijn klompen aanvoelen dat er voor een fors deel van veeboeren op langere termijn geen toekomst meer is, en dat wringt op dit moment dan het meest voor de grote middengroep van kleine en middelgrote melkveehouders die steeds gedwee de eisen van intensieve kapitalistische agro-industrie opvolgden tegen een uiterst mager en steeds onzekerder inkomen. Dankzij de hoge aaibaarheidsfactor van hun koeien kunnen zij nog steeds op een zekere sympathie in de publieke opinie rekenen. Maar die sympathie is tegelijk niet zonder valse sentimenten - zo idyllisch is de hedendaagse dagelijkse praktijk van het intensieve melkveehouderij ook weer niet. Links en rechts in de politiek moeten daarom nu maar eens eindelijk over de volle breedte de moed opbrengen om ook die mythe door te prikken **[11]**.

2>Hoe verhoudt men zich tegenover het beleid van de EU, vooral op het gebied van de landbouw en de mondiale handels-en investeringspolitiek? De wet- en regelgeving en bijbehorende normeringen zijn natuurlijk van onschatbare waarde voor de ontwikkeling van een regeneratief landbouwbeleid, maar hoe zit dat met de [werking van] de interne markt van de EU? Zou een grotere rol van het openbaar bestuur bijvoorbeeld in de vorm van nutsbedrijven als hiervóór geschetst niet onmiddellijk als concurrentievervalsing door 'Brussel' neergesabeld worden? En wat te denken van het zogeheten Gemeenschappelijk

LandbouwBeleid [GLB]? Bieden de in dat kader - inmiddels onder druk van de landbouwlobby welhaast fataal terug getrimde – groene subsidies wel voldoende soelaas voor een werkelijk steekhoudende ‘green deal’? Worden door de gekozen subsidievorm - aan particuliere ondernemers - de geldstromen niet *so wie so* structureel de verkeerde richting op gestuurd? De laatste kritische kanttekening bij de ‘groene’ rol van de EU betreft de mondiale handels- en investeringspolitiek van de EU. Wat te denken als door het sluiten van nieuwe internationale handels en investeringsverdragen de Nederlandse ecologische voetafdruk alleen maar vergroot wordt en tegelijk de buiten-Europese behalve soja ook plofkippen moeiteloos het Avondland ingevaren kunnen worden? Zorgwekkend is in dit verband vooral de neiging van de EU in het afgelopen decennium zich steeds verder te openen voor de wereldmarkt - en dan vooral het door de VS gedomineerde deel daarvan. En bindt - meer recent - het uitbreken van de oorlog in de Oekraïne nu de EU niet nog nauwer aan de VS, ook op het vlak van de landbouwpolitiek? Wordt de bijvoorbeeld de detailuitwerking van het handels- en investeringsverdrag tussen de EU en de Mercosur-landen in Latijns Amerika nu minutieus langs de meetlat van het Witte Huis gelegd? En zal het tijdens het Trump-intermezzo gestrande handels- en investeringsverdrag tussen de EU en de VS [TTIP] op termijn toch weer uit de mottenballen gehaald worden? Links Nederland voert op dit mondiale agrarische front zeker geen eensgezinde koers. D66 is uitgesproken globalistisch op het gebied van de wereldhandelspolitiek en de PvdA toont op dit dossier steeds opnieuw weer slappe knieën. Begin juli [2022] maakte PvdA-fractie in de Eerste Kamer een schaamteloze draai door plotseling alsnog vóór het CETA-verdrag met Canada te stemmen. Houdt Groenlinks vervolgens wel de rug recht? Links van mainstreamlinks [SP, Partij voor de Dieren, Bij1] is de houding ten opzichte van de EU - vaak terecht - beduidend kritischer, maar daar bestaat weer een allesverlammend zwaar taboe op iedere vorm van geopolitiek denken en handelen.

Intussen krijgt heel die Nederlandse landbouwcrisis iets heel surrealistisch tegen de achtergrond van de dagelijkse zorgen over het sociaaleconomische bestaanszekerheid van de mensen aan vooral de onderkant van de samenleving. Want er is juist sprake van snel groeiende onzekerheid, veroorzaakt door de Oekraïne-oorlog. Het heeft er alle schijn van dat de komende jaren die oorlog - en dan vooral de economische kant daarvan - op steeds meer punten de *green deal* van de EU steeds vloeibaarder zal maken. Nu zijn het nog de kolencentrales die weer op volle kracht mogen draaien, in een later stadium kan het de zoveelste schijnoplossing van de stikstofcrisis worden waarmee alleen de scherpste kantjes voor de natuur er afgeveild worden, maar die per saldo neerkomen op een voordere zoveelste keer op de lange baan schuiven[12]. Want dit kabinet oogt veel te gammel om nog echt met succes knopen door te kunnen hakken.

=De strijd op EU-schaalniveau - De oorlog als katalysator? En waar zitten dan onze bondgenoten?

De Oekraïne-oorlog maakt niet alleen alles vloeibaarder maar kan ook een hele serie van scherpe en moeilijk voorzienbare kettingreacties teweeg brengen, waarschijnlijk om te beginnen vooral op het sociaaleconomische front. Want niet alleen de onderkant van de samenleving, ook de middenklasse voelt zich in versneld tempo bedreigd door een dreigend voortrollende inflatie en andere in omvang en ernst groeiende sociale incongruenties. De situatie is het dreigendst in Zuid Europa, maar vooralsnog vooral sluimerend-dreigen. Het

Corona-steunpakket van de EU die hier de afgelopen twee jaar wel enige soelaas geboden, niet alleen sociaaleconomisch maar ook politiek. Maar de situatie blijft labiel. Een teken aan de wand zou in dit geval de Val van de regering Draghi in Italië kunnen zijn. De 'neutrale' technocraat Draghi belichaamt de financiële overwinning van Zuid-Europa op het Noorden - eerst als enthousiast geld-creërende ECB-baas, vervolgens als premier als waakhond voor de naleving van de EU-Corona-steun aan zijn land en vervolgens na het uitbreken van de Oekraïneoorlog als architect van de Italiaanse *Energiewende*, ver weg van iedere energie-afhankelijkheid van Rusland [13]. Voorwaar geen geringe prestaties waarmee hij veel prestige opgebouwd heeft. Wat ook in zijn voordeel werkt is de omstandigheid dat de oppositie tegen zijn politiek is halfhartig en verdeeld - zowel tussen links en rechts als binnen links en rechts - waarbij rechts bij de verkiezingen in de komende vroege herfst de hoogste ogen gooit. [14]. Daarbij is het zeer de vraag of het groeiende fascistische karakter van extreem rechts de komende verkiezingscampagne politiek door links en het centrum als effectief schrikbeeld ingezet kan worden. Extreem rechts als Poetinvriend brandmerken is daarbij een doodlopende weg; Georgia Meloni van de 'Broeders van Italië' spreidt haar loyaliteit aan EU en NAVO juist nadrukkelijk ten toon. De Broeders bleven als enige partij van het land buiten Draghi's eenheidsregering. Deze club die zichzelf graag als 'postfascistisch' afficheert heeft juist tal van personele en ideologische wortels met het historische fascisme van Mussolini en stijgt op dit moment als een komeet in de peilingen [15]. Dat wordt dus nog een heel lastige klus voor links en het politieke midden in Italië.

Maar het is tegelijk evenzeer de vraag of de EU-gezindheid in zuidelijk Europa stand houdt als de sociale omstandigheden dramatisch verslechteren door een voor het westen ongunstig verloop van zowel de militaire als economische oorlog in combinatie meteen mondiale economische recessie dan zullen in het zuiden van ons werelddeel de pijnlijke herinneringen aan de hardvochtige koers die noordwest-Europa, het venijnige kefferterje Nederland voorop, weer naar boven komen. Aan het technocratische neoliberale Europa van de interne markt, waarvan het zuiden en het oosten van ons continent sinds de krediet-/eurocrisis van 2008-2012 de wrange asociale vruchten heeft mogen plukken. En later ook nog, aan het begin van de Corona-epidemie, die toen meedogenloos toesloeg in Italië, toen 'onze' Wopke Hoekstra als baas van Financiën zich de ultieme harteloze vrek uit het steenrijke Holland betoonde.

De asociale effecten van de werking van de interne markt van de EU lijken vooralsnog maar weinig lijken door te dringen tot Noord en Noordwest Europa. Maar soms lijkt er hier toch een begin van besef te komen - zelfs ook tot doorgaans zeer EU-loyale mainstream-linkse opiniemakers, bijvoorbeeld tot de 'Maastrichtse' historicus Mathieu Segers [16]. Het zou een voorteken kunnen zijn van een op handen zijnde kanteling van de politieke publieke opinie op dit vlak. De grote politieke vraag in dit verband zou dan moeten luiden hoe in de strijd tegen de interne markt de sociale agenda te in hemelsnaam met succes verbinden met de groen-ecologische. Er lijkt hier inmiddels een klein lichtpuntje aan het firmament verschenen te zijn. En wel in het in geopolitiek opzicht zo strategisch gepositioneerde Frankrijk, waar een stembusakkoord bij de parlementsverkiezingen voor de Assemblée onder leiding van Jean Luc Mélenchon en diens tamelijk links-radicalen formatie *La France*

Insoumise [LFI: 'Het Frankrijk dat zich niet op de kop laat zitten'] met de Groenen [*Europe Écologie-Les Verts*- EELV] en de deerniswekkende laatste restjes van de eens zo machtige *Parti Socialiste* [PS] een heel behoorlijk resultaat behaalde. Hoe kan dit tot op heden tamelijk vrijblijvende - stembusakkoord uitgroeien tot een brede sociaal-groene beweging? Op nationaal vlak het moet de beweging het opnemen tegen én de tweede regering Macron én tegen het rechts-radicalen *Rassemblement National* van Marie Le Pen dat nog beduidend sterker uit de verkiezingen is gekomen. Op Europees schaalniveau is het beantwoorden van die vraag nog veel lastiger. Mélenchon zag tijdens de vorige presidentsverkiezingen in 2017 zijn taak als president om zijn land in te kunnen zetten als sociaal-politieke hefboom om op EU-niveau de dominantie van het vrekkige Duitsland te kunnen doorbreken. Maar na de coronapandemie en het uitbreken van de Oekraïne-oorlog is er weinig meer over van het in linkse kringen in Frankrijk ooit even gehate als gevreesde Heilige Ordoliberalen EU-Rijk der Duitse Economie [17]. Wat wordt dan het nieuwe perspectief? En wat voor bondgenoten horen daarbij? Denk daarbij niet alleen of zelfs maar in de eerste plaats aan parlementaire bondgenoten, maar aan bewegingen die de sociale en ecologische achterblijvers in de interne markt van de EU kunnen mobiliseren. En denk dan niet alleen de voor de hand liggende bondgenoten in het verwante zuiden van het continent, maar ook in het noorden - niet in de laatste plaats aan de achterblijvers in Duitsland. Hoe deze te mobiliseren? *Bundesweit* over de hele geografische breedte van het land, specifiek in bepaalde regio's, en dan niet alleen in het voormalige Oost Duitsland, maar ook in het westen, in ooit bloeiende klassieke maar nu sterk teruggelopen industriegebieden als het Ruhrgebied en het Saarland; van daar is het maar één stap over de grens naar het zieltoegende Lotharingse kolenbekken. Maar of een Mélenchon de aangewezen persoon is om dergelijke grensoverschrijdende stappen te zetten is zeer de vraag. Vooralsnog blijft hij kinderlijk parmantig zijn trots op de nucleaire *force de frappe* van Frankrijk etaleren - dit in het kielzog van Macron en Le Pen, en ook geheel in de geest van de 'Kleine Napoleon' [de vernietigende bijnaam die Victor Hugo aan Napoleon III gaf]. Wie behoedt Links Frankrijk, Links Europa voor een 21e-eeuws Sedan?

=Geen boer, burger of ondernemer, maar citoyen!

Langs die weg alléén gaat het dus ook niet lukken, en dat werpt ons noodgedwongen terug op onszelf, op eigen land. 'Doorbreek de mythe van de Boer als Nobele Wilde!' luidt de kop bovenaan dit artikel. Maar dat is niet de enige mythe, het enige frame dat hier doorbroken moet worden. Ook en misschien nog wel sterker verdient de tegenstelling tussen boer en burger, een even hardnekkige als kwalijke erfenis van het Ancien Régime, een plek op de mestvaalt der geschiedenis. Frankrijk kent sinds zijn revolutie het voor de huidige actuele politieke discussies uiterst relevante onderscheid tussen *bourgeois* en *citoyens* - tussen de onder het kapitalisme economisch succesvolle burgers enerzijds en anderzijds alle inwoners van een land, behept met gelijke politieke rechten en plichten, ongeacht hun afkomst of economische succes. Dit onderscheid tussen *bourgeois* en *citoyen* is helaas echter nimmer doorgedrongen tot het vocabulaire van de Nederlandse taal en daarmee tot het politiek mentale landschap van een volk waarvan de leiders zichzelf vooral vroeger daarom maar al

te graag vooral antirevolutionair noemden. Een volk dat zich ook mede daarom maar al te graag overgeeft aan het misleidende frame van het onderscheid tussen boer en burger, vooral gekoesterd in de kringen van confessioneel-christelijke partijen. Met een boerenstand die prat gaat op zijn succesvolle sociale en economische emancipatie vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw, op de overwinningen op de gewiekste - veelal liberale - zakenmensen die tot dan toe de agrarische marktverhoudingen beheersten. Des te pijnlijker is het voor de leden van die boerenstand dat zij heden ten dage onder het juk beland zijn van de keiharde commercie van de machtige coöperaties die ze ooit zelf hebben helpen oprichten. Nieuwe slavernij onder de even trotse als ongeloofwaardige vlag van particulier agrarisch ondernemerschap - dat is het niet te ontkennen trieste resultaat. Het is het démasqué van de boer die als ondernemer gehoopt had de loonslaaf uit de stad voorbij te kunnen streven, die zelf zo graag bourgeois had willen worden.

Een écht emancipatoire regeneratieve landbouwtransitie moet de *citoyen* als uitgangspunt nemen. Dat betekent dus: in principe de toegankelijkheid voor iedereen tot heel het land, dus ook tot het landelijk gebied, tot de bestemming daarvan en het eigendom daarvan. Dat betekent ook ruimte voor waarlijk democratische participatie op het groene front door de *citoyen*, stand en klasse voorgoed voorbij. Schinkels even gratuite als opportunistische leus “Wees solidair met ‘de’ boeren” past niet in dat streven.

NOTEN

[1]

Willem Schinkel, ***Stop planetaire plundering en wees solidair met de boeren*** In: ***NRC*** van 23 juni 2022; zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/23/stop-planetaire-plundering-en-wees-solidair-met-de-boeren-a4134457#/krant/2022/06/24/#118>

[2]

Zie hierover bijvoorbeeld: J. Bieleman, ***De verscheidenheid van de landbouw op de Nederlandse zandgronden tijdens 'de lange zestiende eeuw'*** In: ***Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*** [BMGN] Jrg. 105 (1990) blz. 537-552, en dan met name de paragraaf ***De centrale zandgronden***, blz. 544-548

[3]

Op waterbasis - Grenzen aan de maakbaarheid van ons water- en bodemsysteem Delft/ Den Haag/ Middelburg/ De Bilt [Deltares/ Bosch Slabbers / Sweco] 2021; zie link: <https://klimaatadaptatienederland.nl/en/@249379/essay-op-waterbasis/>

[4]

Ibidem, verbeeld op het kaartje op blz. 42

[5]

Ibidem, verbeeld op de kaartjes op resp. blz. 44 en 45

[6]

De behandelde bodem-/landschapstypen zijn: veenweidepolder, droogmakerij, rivierengebied en dekzandgebied, resp. verbeeld op de schetsen op blz. 10, 12, 14 en 15.

[7]

Over hoge efficiëntie de carbonsink-functie van de veenpakketten hier zie bijvoorbeeld: Lotte Schuengel, **De toekomst ligt in het veen** In: **VPRO Tegenlicht** 25 juni 2021; zie link:

https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/artikelen/2021/weg-met-het-eindeloze-droge-gras-de-toekomst-van-nederland-ligt-in-het-veen.html?fbclid=IwAR3weHXiyItDYING3b_uUi-PujfwgKzI3CdQVzR48jwS06sHgvGicRPdF0g

[8]

Zie o.m. :

=Arjan Nienhuis, Steven Schuppen en Pieter Veen, **Moerasdraak bespeelt waterwolf – Ontwerpverkenning naar kansen voor gebiedsontwikkeling in de Beerse Maas** Bruchem 2019

=Arjan Nienhuis en Steven Schuppen, **De Grote Droogte van de IJsselvallei – eindrapport** [mede in overleg met het Waterschap Rijn en IJssel te Doetinchem], Bruchem november 2020

=Arjan Nienhuis, Steven van Schuppen en Margo Meeuwissen, **De Hoofdige Boer inventiever dan ooit ; onderzoeksopzet fase 2: Sponsen of verdrogen** Bruchem mei 2022 [onderzoek naar de mogelijkheden van natuurinclusieve landbouw in het stroomgebied van IJssel en Overijsselse Vecht tegen de achtergrond van de droogteproblematiek aldaar; deelvervolgonderzoek op 'De Grote Droogte van de IJsselvallei']

[9]

Harde kritiek regionale CDA'ers op stikstofbeleid, partijtop door het stof In: **NOS-journaal** van 2 juni 2022; zie link: <https://nos.nl/artikel/2434959-harde-kritiek-regionale-cda-ers-op-stikstofbeleid-partijtop-door-het-stof>

[10]

Zie: **Groenboerenplan: 10 aanbevelingen voor een nieuw perspectief voor boeren en tuinders** 6 juli 2022; zie link: <https://toekomstboeren.nl/groenboeren/>

[11]

Maxime Segers, **Maxim Hartman haalt uit in talkshow Renze: 'Boer zijn is geen recht'** In: **AD** van 6 juli 2022; zie link: <https://www.ad.nl/show/maxim-hartman-haalt-uit-naar-boer-in-talkshow-renze-boer-zijn-is-geen-recht~a9c45bb7/?fbclid=IwAR38ijy92gyiMyuxmd6KhPn48wjwKEETdzBXIZE4LBERU1aKjFGgQhIFh1s>

Het is nogal pijnlijk dat Hartman zo ongeveer de enige is in heel het landschap van de mainstream-media die de moed heeft in het openbaar dergelijke woorden uit te spreken die eigenlijk voor zichzelf zouden moeten spreken!

[12]

=Martin Kuiper en Rik Rutten, **Ministerie van Financiën: 'Minder stikstofreductie nodig bij halen klimaatdoelen'** In **NRC** van 10 juli 2022, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/07/10/stikstofdoel-landbouw-kan-lager-a4136100#/krant/2022/07/11/#101>

= Pim vanden Dool en Rik Rutten, **Stikstofplannen van het kabinet zijn 'de gevolgen van een supervluggertje'** In: **NRC** van 11 juli 2022, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/07/11/de-gevolgen-van-een-supervluggertje-a4136135>

=Martin Kuiper en Rik Rutten, **Meer dan de helft van de boerenveebedrijven moet stoppen of krimpen, berekende Financiën** In: **NRC** van 20 juli 2022, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/07/20/helft-van-veeboeren-moet-stoppen-of-krimpen-a4136991#/krant/2022/07/21/#101>

Er is hier sprake van een al langer lopend conflict tussen de ministeries van landbouw en financiën in het stikstofdossier. De stikstofreductiedoelstelling van de regering wordt aangedragen door Landbouw, maar dat ministerie hanteert wel vanouds de aanpak van de zachte handen die altijd in de praktijk weer uitliep op de lange baan. Financiën wil bikkelhard het machtsmiddel van de onteigening inzetten, maar legt de lat van stikstofreductie beduidend lager. De boerenlobby en haar vertegenwoordigers in het parlement probeert beide ministeries tegen elkaar uit te spelen met als beoogd resultaat een combinatie van een zo laag mogelijke stikstofreductie óp de langst lopende baan. En dat zou de lobby helaas ook nog wel eens kunnen gaan lukken, de historische ervaring wijst in ieder geval wel in die richting.

[13]

=Ine Roox, **Vertrek Draghi is ook voor Europa een verlies** In: *NRC* van 15 juli 2022 ; zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/07/15/vertrek-draghi-is-ook-voor-europa-een-verlies-a4136598#/krant/2022/07/16/#104>

[14]

Ine Roox, **In Italië ruiken rechtse populistten al de macht** In: *NRC* 22 juli 2022; zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/07/21/in-italie-ruiken-rechtse-populisten-al-de-macht-a4137048#/krant/2022/07/22/#104>

[15]

David Broder, **The Future Is Italy, and It's Bleak** In: *The New York Times* 22 juli 2022, zie link: <https://www.nytimes.com/2022/07/22/opinion/italy-draghi-meloni-government.html?fbclid=IwAR3mXbCxQgjGO6QgupD-nlZk3Kkp-PxlBAHlVvdakqFuwy6PJjTZIAIshQg>

[16]

Lotte Schuengel, **Armoede uitroeien in Europa: het kan makkelijk, maar het is mega saai** In : *VPRO-Tegenlicht* 20 mei 2022; zie link: <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/artikelen/2022/armoede-uitroeien-in-europa-het-kan-makkelijk-maar-het-is-mega-saai.html>

In Segers volstrekt naïeve visie is de EU-interne markt in principe mooi en nobel, als er maar een adequate sociale paragraaf aan vast geplakt wordt. Dat zulks nog niet gebeurd is, is niet de fout van 'Brussel', maar van ondeugend-asociale lidstaten zoals bijvoorbeeld Nederland. Merkwaardig dat Segers zich niet durft af te vragen hoe het toch komt dat het er nog steeds niets terecht gekomen is van een adequate sociale correctie op de werking van die interne markt. En over de funeste ecologische effecten van de interne markt hebben we het dan overigens nog helemaal niet gehad. Is het monster van de interne markt, zoals dat door de EU zelf tot leven gewekt, überhaupt wel te temmen? Of kunnen we het niet beter zo effectief mogelijk om zeep helpen? En wat zou daarvoor de beste strategie zijn?

[17]

Deze hier door ons gehanteerde term '*het_Heilige Ordoliberalen EU-Rijk der Duitse Economie*' is een ironische verwijzing onzerzijds naar de term '*Le Saint Empire économique allemand*' in een prominent artikel in *Le Monde Diplomatique* uit 2018 waarin te keer gegaan wordt tegen de economische almacht van Duitsland in de EU - zie: Pierre Rimbart, **Le Saint Empire économique allemand** In: *Le Monde Diplomatique* februari 2018, blz. 13